

העולם האמיתי

פרשת המרגלים התמיהה מפרשים רבים לאורך הדורות. איך יכלו המרגלים לטעות כל כך? הארץ, הם אמרו, היא מה שמשעה הבטיח. היא אכן "זבת חלב ודבש". אבל כיבושה איננו אפשרי. "עז העם הישב בארץ והערים בצורות גדלת מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם... לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו... הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות... ונחי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם (במדבר יג, כז-לג).

הם היו מבועתים מיושבי הארץ, ולא קלטו שתושבים אלה מפחדים מהם. כעבור שנות דור תאשר זאת רחב מיריחו באוזני מרגלים אחרים, שלוחיו של יהושע: "ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ, וכי נפלה אימתכם עלינו, וכי נמגו כל יושבי הארץ מפניכם... ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהושע ב, ט-יא).

האמת הייתה ההפך הגמור מדו"ח המרגלים שבפרשתנו. תושבי הארץ פחדו מבני ישראל יותר ממה שבני ישראל פחדו מהם. אנו שומעים זאת גם בתחילת פרשת בלק: "וַיֵּרָא בְּלָק בֶּן

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי, ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל" (במדבר כב, ג). ועוד לפני חטא המרגלים, על ים סוף, שרו בני ישראל: "נמגו כל יושבי כנען, תפל עליהם אימתה ופחד" (שמות טו, טו-טז).

איך הגיעו אם כן המרגלים לידי שגיאה גסה כל כך? האם טעו בפרשנות שנתנו למראה עיניהם? האם חסר להם ביטחון בה? האם - סביר מכך - חסר להם ביטחון עצמי? או שמא, כטענת הרמב"ם ב'מורה הנבוכים', היה זה פחד בלתי-נמנע לנוכח ההיסטוריה של העם? המרגלים, כמוהם כשאר בני עמם, היו עבדים רוב ימי חייהם. רק לאחרונה יצאו לחירות. הם עוד לא היו בשלים למלחמה ממושכת, רבת קרבות, ולייסוד חברה חופשית בארץ משלהם. לשם כך יידרש דור חדש, שנולד אל החופש. בני אדם משתנים, אבל לא כל כך מהר (מורה הנבוכים ג, לב).

רוב המפרשים סבורים שהמרגלים לקו בקור רוחם, באמונתם, או גם וגם. קשה לקרוא את הכתובים אחרת. אבל בספרות החסידית - מהבעל שם טוב, דרך ר' יהודה לייב אלטר מגור בעל 'שפת אמת', ועד לרבי מלובביץ' מנחם מנדל שניאורסון - מופיע קו פרשני אחר לגמרי, המוציא את הדברים מידי פשוטם, ונותר טרי ורלבנטי גם בימינו. על פי פרשנותם, למרגלים הייתה כוונה טובה. הם הרי היו נשיאי השבטים, "ראשי בני ישראל" (במדבר יג, ב-ג). הם לא פקפקו בכך שבני ישראל ינצחו את יושבי הארץ. הם לא פחדו מכישלון; הם פחדו מהצלחה. דאגתם הייתה רוחנית, לא פיזית. הם לא רצו לעזוב את המדבר. הם לא רצו להפוך לעוד אומה מן האומות. הם לא רצו לאבד את הקשר המיוחד עם אלוהים בדממה המהדהדת של המדבר, הרחק מהציוויליזציה, מסבלותיה וממצהלותיה.

קריאה פסיכולוגית, מבט אל הלא-מודע של המרגלים. הם לא רצו להיפרד מהאינטימיות והטוהר של הילדות ולהיכנס לעולם הגדולים. לפעמים קשה להורים להניח לילדיהם לצאת לעולם; ולפעמים הילדים עצמם הם היראים מן העצמאות. אבל כדי שהילדים יצמחו להיות מבוגרים אחראים מוכרחים להיות פרידה חלקית בינם לבין הוריהם. בסתר ליבם חששו המרגלים מהחופש ומהאחריות הכרוכה בו.

אלא שהתורה היא מדריך לחופש ולאחריות הללו. היהדות איננה דת של פרישות מתנזרת מן העולם. היא מעל לכל דת של מעורבות. התורה היא מתווה לבניין חברה על כל פרטיה וזוטותיה: דינים של מלחמה ושל רווחה, של חקלאות ושל מקנה, של הלוואות ויחסי עובד-מעביד. היא קודקס לחיי אומה בארצה, כחלק מעולם המדינאות והכלכלה - ועם זאת היא מכוונת אל אופק של עולם טוב יותר, שבו הצדק והרחמים, אהבת הרע ואהבת הגר, אינם רעיונות מרוחקים אלא שכבות במארג השגרה. ה' בחר בישראל כדי ששכינתו בעולם תיראה לעין, ועל כן עם ישראל חייב לחיות את חיי העולם.

כמובן, עם ישראל העמיד גם שוכני-מדבר וסגפנים משלו. כזאת הייתה כת קומראן המוכרת לנו ממגילות ים המלח. בתלמוד מתואר בצורה דומה רבי שמעון בר יוחאי. בתום שלוש עשרה שנות חיים במערה, הוא לא יכול לסבול את מראם של אנשים העסוקים בעניינים ארציים כגון חרישה. הרמב"ם מדבר על אנשים החיים כנזירים במדבר כדי להתרחק משחיתותה של החברה (הלכות דעות ו, א; שמונה פרקים, ד). אבל אלה היו החריגים, לא הכלל. לא זה הוא ייעודו של ישראל, לחיות מחוץ לזמן ולמרחב באשרמים ובמנזרים כאיני הרוח שבעולם. בריחה

כאן הם היו קרובים לאלוהים, קרובים יותר מכל דור עד הנה. הייתה לו, לאלוהים, נוכחות מוחשית במשכן שבקרב המחנה ובענני הכבוד שהקיפוהו. עמו אכל מן מן השמיים ושתה מים מסלע, וניסים היו לו מעשה של יום-יום. כל עוד שהה העם במדבר תחת סוכת שלומו של ה', הוא לא נדרש לחרוש ולזרוע ולקצור, להגן על כבדת ארץ, לנהל משק, לקיים מערכת רווחה או לשאת בכל עול ארצי אחר ובכל טרחה המסיחה את דעתו של אדם מן האלוהות.

כאן, בארץ ללא איש, במרחב לימינלי, תלושים מעבר ומעטיד, יכלו בני ישראל לחיות חיים של שכנות יומיומית עם האלוהות שכמותם לא יוכלו להתקיים עם השיבה לשדה-הכובד של חיי השגרה והעשייה. יש בכך מן הפרדוקס, שכן אף כי המדבר הוא היפוכו הגמור של הגן, הוא היה להם כגן עדן מקדם. הם היו קרובים כאן לאלוהים כמו אדם וחוה לפני החטא.

אם השוואה זו צורמת, היזכרו נא בירמיהו ובהושע שדימו את תקופת המדבר לירח דבש. הושע התנבא בשם ה': "לִכֵּן הִנֵּה אֶנְכִי מַפְתִּיחַ וְהַלְכִיתִּי הַמְדָבָר וְדַבַּרְתִּי עַל לְבָהּ" (הושע ב, טז): יום יבוא וה' יחזיר לשם את העם, כביכול, לחגוג איתו ירח דבש שני. לירמיהו אמר ה': "הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לְאמֹר, כֹּה אָמַר ה': זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אֲהַבְתָּ פְּלוּלְתַיִךְ, לְכַתֵּךְ אֲחֵרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיהו ב, ב). שני הנביאים ראו את שנות המדבר כתקופת אהבתם הראשונה של ה' ובני ישראל. למה רצו המרגלים לעזוב דבר כזה?

כאמור, הבנה זו של פרשת המרגלים אינה הולמת את פשוטו של הכתוב בה. ובכל זאת, לא נכון לוותר עליה. זוהי מעין

משאונם של החיים איננה פסגה של אמונה, אלא מנוס מחופש ומאחריות - שהייתה, על פי השפת אמת' והרבי מלובביץ', עומק חטא המרגלים.

יש במסורת שלנו קול, המזוהה במיוחד עם רבי שמעון בר יוחאי, שעל פיו מי שמעורב בדעת עם הבריות ועם חיי החומר והשעה אינו יכול להגיע לשיאים של רוחניות. אבל הזרם המרכזי במסורת שלנו גורס אחרת. "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון" (משנה, אבות ב, ב). "כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה - הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכיבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא" (רמב"ם, הלכות תלמוד תורה ג, י).

המרגלים חששו שמגע עם העולם האמיתי יזהם את אמונת ישראל. הם איוו להם ילדות נצחית בחסות האל, וכמהו לחיים שלמים של ירח־דבש בתוך החיבוק הגדול של אהבתו. יש ברצון הזה משהו נאצל, אבל יש בו גם חוסר אחריות יסודי המערער את המוסר של העם ומעורר את חמת אלוהיו. שכן מפעלה הגדול של היהדות, בניין אומה בריבונות האל שהתורה היא חוקתה, הוא מפעל שצריך להתקיים על הקרקע ובין הבריות: התורה דורשת מאיתנו לבנות בארץ ישראל חברה אנשים חיה השומרת על כבוד האדם וחירותו, חברה שתגרום לאומות העולם לומר "יַק עם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" (דברים ד, ו).

משימתו של עם ישראל איננה להתכווץ בפניה מרוחקת מהעולם האמיתי אלא להיכנס אליו ולחולל בו תמורה לטובה. המרגלים לא הבינו זאת. האם אנו, היהודים המאמינים, מצליחים להבין זאת בזמננו אנו?

סביב שולחן השבת

1. ממה פחדו המרגלים אחרי שראו שהארץ יפה ופורייה?
2. המרגלים רצו להישאר במדבר, או אפילו לחזור למצרים. נסו לחשוב על עוד מצב-עניינים בימי חייכם שבו תחושת הנוחות נראתה בטוחה יותר מן האפשרות לצמוח.
3. מהי בעיניכם "יהדות המעורבת בדעת עם העולם"?